

„OCCIDENTUL”, AȘA CUM E VĂZUT DE PRESA ORTODOXĂ ROMÂNĂ, ÎN CONTEXTUL INTEGRĂRII EUROPENE

Ciprian GHIȘA*

ABSTRACT. *The „West”, as Described in the Romanian Orthodox Press, in the Context of the European Integration.* The paper analyzes the different perspectives supported in the Romanian Orthodox Press by high officials and theologians of the Orthodox Church on the effects of the integration of Romania in the European Union. The debate is not about the economical and political integration, constantly and officially supported by the Orthodox hierarchs. It was focused on the „dangers” that this integration would bring and face the Romanians – secularisation, atheism, a liberalisation of behaviours considered to be imoral, individualism, naricism etc. The West is seen as the origin of this dangerous cultural framework that can attack the values and the traditions of the Romanian Orthodoxy, seen as the protector of the true and original Christian Tradition. The discourse of otherness towards the Catholic Church is also present in this debate, as the Church of Rome is also considered to be blamed for the moral decay of the Western society. This type of discourse is not new in the Romanian cultural and confessional environment, some of these topics originating in the 19th century, others in the Inter-Wars period.

Keywords: The Romanian Orthodox Church, European integration, otherness, confessional and national identity, discourse of identity

Cuvinte-cheie: Biserica Ortodoxă Română, integrare europeană, alteritate, identitate confesională și națională, discurs identitar

* Universitatea Babeș-Bolyai Cluj-Napoca, Facultatea de Teologie Greco-Catolică, Dep. Blaj, e-mail: ciprian.ghisa@ubbcluj.ro.

Occidentul a reprezentat pentru Ortodoxia românească o sursă permanentă a alterității. Identitatea confesională ortodoxă a fost construită și întărită și ca o consecință a acestei relații. Apusul a fost perceput urmând două perspective principale: cea spirituală, confesională; respectiv, cea culturală. În primul caz, Vestul a reprezentat în special „inamicul”, zona din care venea ofensiva prozelitismului catolic și protestant care a cauzat reacții de respingere și de auto-apărare în interiorul universului român, ortodox și răsăritean, folosind un discurs specific, care a fost dezvoltat permanent în perioada modernă și în secolul XX, deopotrivă. În al doilea rând, Occidentul a devenit un model pentru societatea românească, care și-a găsit aici sursele de inspirație în timpul propriului proces de modernizare. Acesta s-a intensificat în momentele în care statul român era orientat mai ales înspre Europa Occidentală pentru mai buna promovare a propriilor sale interese politice, strategice și economice.

Deceniile care au urmat căderii regimului comunist în România au fost marcate de două importante procese politice – economice – sociale și culturale: „tranziția internă (tranziția post-comunistă) și tranziția externă (integrarea europeană)”¹. Democratizarea și intrarea în Uniunea Europeană au fost legate de câteva aspecte fundamentale: „*politically, the accession to the EU consists of having a Western-type democracy with all its components – institutional stability, rule of law, human rights, protection of minorities etc.*”². Însă, din perspectivă spirituală, acest fenomen a adus cu sine o mulțime de provocări noi, care au fost și sunt dezbătute pe larg în societatea românească: secularizarea; relația dintre biserică, stat și societate; rolul bisericii / al religiei în cadrul procesului de democratizare; chestiunea rolului social al bisericii; procesul de globalizare; poziția Bisericii Ortodoxe Române față de relația unora dintre ierarhi și clerici cu regimul comunist; mișcarea ecumenică; relațiile inter-confesionale interne (în special cu Biserica Greco-Catolică, dar și cu așa numitele culte neo-protestante – Martorii lui Iehova, Adventiști, Penticostali etc.).

Așadar, dacă se dorește analiza poziției Bisericii Ortodoxe Române față de Occident, atunci aceasta va trebui începută pornind de la aceste elemente, descoperind perspectiva și viziunea sa asupra unor probleme esențiale ca și:

¹ I. M. Bucur, R. Dima, „The Romanian Orthodox Church in the Process of Romania’s EU Accession (1990-2004)”, în *Transylvanian Review*, vol. XIX, Supplement, nr. 3, 2010, p. 237.

² *Ibidem*, p. 241.

integrarea europeană, secularizarea, ecumenismul etc.³; dar și propria definiție dată conceptului de „Europa”.

Analizând articolele publicate în jurnalul oficial al Patriarhiei Române, istoricul Marius Bucur concluziona: „*the Orthodox Church understands democratization as a form of Europeanization, having as indicators the positive institutions of parliamentarianism, of competition-based market, of the free private enterprise in all domains, freedom, but emphasizes the lack of the inner element from this mode of organization. Thus, in the discourse of the Romanian Orthodox Church of the 1990s, the image of the West-European space is ambivalent: a place of mainly material, economic and social well-being, on the one hand, and a place of spiritual poverty, relativism and moral decay, from this perspective being a menace to the traditions of the Romanians, which were in perfect harmony with the Christian teachings*”⁴. Așadar, biserica trebuie să-și avertizeze credincioșii în legătură cu pericolele aduse de occidentalizarea societății.

În acest moment este esențial să observăm că Biserica Ortodoxă Română, prin vocea și acțiunea ierarhilor săi, a susținut integrarea României în Uniunea Europeană. Spre exemplu, mitropolitul Bartolomeu Anania, arhiepiscopul Clujului, Vadului și Feleacului, spunea în 1995, în fața Parlamentului României: „noi sprijinim cu căldură extinderea Uniunii Europene spre răsărit, rugându-ne din adâncul sufletului pentru ca noi toți să devenim cât mai curând posibil cetățeni ai unei Europe

³ Toate aceste elemente au fost dezbătute pe larg în societatea românească și în mediul ecleziastic, în special în contextul integrării europene. Ca un exemplu ilustrativ, putem menționa o conferință organizată în 6-7 septembrie 2006, la Mogoșoaia, de către Fundația Konrad Adenauer, în parteneriat cu parohia Stavropoleos din București, cu titlul: *Ortodoxia în Europa*. Printre subiectele discutate menționăm: îndoielile reprezentanților ortodocși referitoare la proiectul unei Europe secularizate; valorile morale – rolul valorilor creștine în societate; moștenirea creștină a Europei – Catolice, Ortodoxe și Protestante; problema mișcării ecumenice (a treia Adunare Europeană Ecumenică s-a întrunit la Sibiu, în 2007). Părintele ieromonah Iustin Marchiș - parohia Stavropoleos – a combătut ideea conform căreia Ortodoxia este potrivită doar pentru societățile sărace: „pentru mine, credința românilor va fi testată când aceștia vor trăi foarte bine”. P. S. Ciprian Cămpineanul, episcopul vicar patriarhal, s-a concentrat asupra ideii conform căreia integrarea europeană a României va aduce beneficii dar și pericole deopotrivă, acestea din urmă fiind mai ales de natură spirituală. Rolul social al bisericii a fost analizat de teologul Radu Preda, care a făcut, de asemenea, comentarii referitoare la pericolele aduse de procesul de globalizare și de evoluția tehnologică care au dus la schimbarea comportamentului uman. Vezi: *Revista 22*, 2006, nr. 13, supliment.

⁴ I. M. Bucur, R. Dima, *op. cit.* p. 241.

unite în pace”⁵. Ulterior, într-un interviu din 1999, același înalt ierarh arăta că nu există elemente anti-Ortodoxie în statutul Uniunii Europene, menționând faptul că extinderea UE este un proces politic și economic și nu unul religios⁶. Patriarhul Teoctist a semnat, în numele Bisericii Ortodoxe Române, *Declarația Denominațiilor pentru integrarea României în Uniunea Europeană*, din 16 mai 2000, în prezența primului ministru Mugur Isărescu, declarație ce a fost „o încercare a tuturor denominațiilor din România de a oferi un răspuns comun la eforturile făcute de către stat și societate pentru a obține statutul de stat membru al Uniunii Europene”⁷.

Ulterior, în presă, ca și în materialele publicate sub patronajul diferitelor instituții ortodoxe, autorii au subliniat rolul important jucat de Biserica Ortodoxă Română în procesul de integrare europeană a țării. Prof. Mircea Mureșan scria: „patriarhia română are o contribuție notabilă la integrarea României în comunitatea Euro-Atlantică, sprijinind acțiunile istorice ca și cooperarea apropiată cu Biserica Catolică; acești pași justifică încrederea avută de democrațiile apusene în capacitatea Ortodoxiei de a aborda marile curente pan-europene și infirmă multe din temerile unor analiști ca S. P. Huntington referitoare la obstacolele culturale și religioase care ar fi putut împiedica unificarea europeană”⁸.

Teoria lui Samuel Huntington a provocat în mod natural o serie de reacții în presa ortodoxă. Un foarte bun exemplu este cel al unui articol scris de pr. prof. Radu I. Dumitru, intitulat *Ortodoxia și integrarea europeană*, publicat în anul 2006, în *Ortodoxia*⁹, jurnalul Patriarhiei Române, care contestă în mod clar ideea că Europa se sfârșește acolo unde începe Ortodoxia. Mitropolitul Bartolomeu Anania combătea și el faptul că Occidentul se auto-definește ca „Europa”, „invitându-ne pe noi să intrăm în ea, ca și cum noi nu am fi europeni” [...] „noi am fost întotdeauna europeni

⁵ *Ortodoxia*, XLVII, nr. 3-4, 1995, p. 7

⁶ Bartolomeu Anania apud A. Simion, *Biserica Ortodoxă Română în anii '90: între "Biserica Națională" și "Biserica Naționalistă"*, în http://cclbsebes.ro/docs/Sebus_2_2010/28_A_Simion.pdf, p. 587.

⁷ I. M. Bucur, R. Dima, *op. cit.*, p. 246.

⁸ M. Mureșan, „Interacțiunea axiologică credință-datorie-valoare în configurarea unității europene”, în vol. *Biserica Ortodoxă în Uniunea Europeană. Contribuții necesare la securitatea și stabilitatea europeană*, coord. A. Gabor, R. P. Mureșan, București, Ed. Universității București, 2006, p. 9. (editat sub patronajul Facultății de Teologie Ortodoxă din București).

Teoria lui Huntington a influențat în mod evident o serie de politicieni europeni, asemeni ministrului austriac al economiei, Johannes Farnleitner, care a spus că „Europa se termină și trebuie să se termine acolo unde începe Ortodoxia”.

⁹ Radu I. Dumitru, „Ortodoxia și integrarea europeană”, în *Ortodoxia*, nr. 3-4, an LVII, Iul.-Dec. 2006, p. 245-250.

și nimeni nu poate vorbi de integrarea noastră în Europa, ci de regăsirea noastră în Europa, sau mai bine zis de regăsirea Europei în noi”¹⁰. Observația mitropolitului Bartolomeu conduce spre ideea bogăției spiritualității și tradiției răsăritene, ortodoxe, care poate aduce multe beneficii societății apusene afectată serios în perioada modernă și contemporană de laicizare și indiferentism.

Astfel, se dezvoltă metafora Ortodoxiei ca o punte care leagă Apusul de Răsărit: „ca o țară cu un popor de origine latină și credință ortodoxă, România este o punte legând Răsăritul și Apusul continentului european”¹¹. Biserica Ortodoxă Română va vorbi astfel despre vocația sa europeană și despre misiunea sa care poate fi îndeplinită în momentul în care România va deveni membră a Uniunii. Pr. A. C. Tomescu scria: „prezența Bisericii noastre în Europa trebuie să se constituie într-o reafirmare a identității și unității bisericii primare în spațiul european, răsăritean și apusean, un element care poate fi un fundament autentic pentru unitatea Uniunii Europene”; și „odată ce România este un membru al Uniunii Europene, practic, Biserica Ortodoxă Română trebuie să fie într-o permanentă misiune creștină menită să-i apere pe credincioși de pericolul apostaziei, de distanțarea lor față de Dumnezeu și credință”¹².

Acestea sunt cele două roluri principale care pot fi avute de Ortodoxia românească sau de Ortodoxia în general, în interiorul Uniunii Europene:

1. Să fie o legătură între cele două părți principale ale continentului – Vestul și Estul, acționând ca un element de unitate, pornind de la valorile și principiile Bisericii unice din primul mileniu creștin;
2. Să-i protejeze pe credincioși de toate pericolele spirituale aduse de „modernizarea” societății europene, izvorâte în timp, în Occident, dar care se răspândesc acum și în țările răsăritene.

¹⁰ Mitropolitul Bartolomeu Anania apud pr. Prof. Adrian Gabor, „Contribuții actuale ale Bisericii Ortodoxe Române privind integrarea în Uniunea Europeană”, în vol. *Biserica Ortodoxă în Uniunea Europeană. Contribuții necesare la securitatea și stabilitatea europeană*, coord. A. Gabor, R. P. Mureșan, București, Ed. Universității București, 2006, p. 27.

¹¹ I. M. Bucur, R. Dima, *op. cit.*, p. 245. Metafora „punții” este clar exprimată în lucrarea scrisă de Adrian Gabor. A. Gabor, „Contribuții actuale ale Bisericii Ortodoxe Române privind integrarea în Uniunea Europeană”, p. 29. Vezi și: Prof. dr. pr. Dumitru Popescu, „Biserica Ortodoxă Română și valorile euro-atlantice”, în *Ortodoxia*, 1-2, an LVIII, Ian.-Iun. 2007, p. 3.

¹² A. C. Tomescu, „Rolul Bisericii Ortodoxe Române în integrarea europeană a României. Exigențe, probleme și perspective”, 2007, în http://www.episcopiacaransebesului.ro/readarticle.php?article_id=34, p. 4-5.

Cel de-al doilea punct conține în mod clar și ideea superiorității spirituale a Ortodoxiei Răsăritene asupra celei apusene și a imposibilității acesteia din urmă de a rezista în fața tuturor schimbărilor care au afectat lumea încă din perioada iluministă: „civilizația creștin-ortodoxă este superioară deoarece oferă poporului posibilitatea de a depăși lumea materială, dimensiunea imanentă, biologică și economică a vieții, prin uniunea cu Dumnezeu, urmând calea credinței, a misticismului ortodox”¹³.

Iluminismul este considerat a fi una din sursele primordiale ale tuturor acestor pericole spirituale. Într-un articol din anul 2006, intitulat *Misterul omului și tragedia lui în lumea postmodernă*, pr. Vasile Citiriga¹⁴, profesor la Facultatea de Teologie Ortodoxă din Constanța, scria condamnând defectele societății postmoderne (ca și ateismul, pornografia, divinizarea omului, pierderea identității, ideea de progres absolut, materialism, raționalism, indiferentism, ego-centrism și egoism, narcisism, lipsa conștiinței în fața păcatului și lipsa sentimentului de vinovăție, concubinajul, homosexualitatea, prostituția), identificând ca surse: iluminismul, Diderot și Voltaire, trecând apoi la Freud, Nietzsche și nazism¹⁵.

¹³ *Ibidem*, p. 4-5.

¹⁴ V. Citiriga, „Taina omului și tragedia lui în epoca postmodernă”, în *Ortodoxia*, 3-4, an LVII, Iul.-Dec. 2006, p. 27-44.

¹⁵ Într-un articol în care dezbate probleme de bioetică, drd. Elena Rusu identifica rădăcinile desacralizării vieții și ale secularizării în programele Revoluției Franceze și în ideile promovate ulterior de Marx și de național-socialismul lui Hitler. E. Rusu, „Considerații ortodoxe despre bioetică în contextul actual”, în *Ortodoxia*, nr. 4, an LVIII, Sept.-Dec. 2007, p. 133-134.

Pr. dr. Dumitru I. Radu cita într-un articol intitulat *Ortodoxia și integrarea europeană, pozițiile exprimate de patriarhul ecumenic Bartolomeu I*, numit „apologetul inegalabil, la ora actuală, al procesului integrării europene cu păstrarea propriei identități culturale și spirituale a statelor ortodoxe în construcția Europei de mâine”. Discursul anti-occidental al patriarhului este evident atunci când vorbește despre elementele care au influențat civilizația europeană – ca și: „fascismul, nazismul, nietzsche-ismul, rasismul, holocaustul evreiesc, Inchiziția, cruciadele, lepădarea crucii de către Biserică și luarea spadei războaielor religioase de 100 de ani și respectiv de 30 de ani, asfixierile cu gaze din Abisinia, colonialismul, indulgențele, cele două războaie mondiale, raționalizarea și secularizarea credinței, teoria despre moartea lui Dumnezeu și atâtea alte abateri, care – în mod sigur – nu reprezintă manifestări ale unei civilizații superioare ci atrocități de care Dumnezeu a păzit Biserica Ortodoxă și, în cea mai mare parte, popoarele ortodoxe”. Aadaugă că Biserica Catolică a fost responsabilă de multe din aceste „atrocități”.

Apoi spune: „Nu Apusul stă la baza culturii europene, ci Răsăritul, căci elementele bune ale civilizației europene ... provin în cea mai mare parte din Bizanțul Ortodox, care a fost apărătorul tradiției și literaturii vechi grecești, încreștinătorul acestora și transmițătorul tezaurului creștin în Occident”. Radu I. Dumitru, „Ortodoxia și integrarea europeană”, în *Ortodoxia*, 3-4, an LVII, Iul.-Dec. 2006, p. 246-247.

Accederea în Uniunea Europeană a dus la o serie de transformări serioase care au fost uneori considerate periculoase de către Biserică. Astfel, Occidentul a fost văzut în multe ocazii, ca un adversar și nu ca un aliat pentru România și implicit, pentru Biserica Ortodoxă Română. Există numeroase articole în presă scrise de clerici ortodocși sau chiar și de unii ierarhi care ar putea fi interpretate ca atacuri anti-occidentale, folosind uneori un vocabular dur. Desigur, tonalitatea acestor reacții diferă foarte mult, de la o retorică teatrală ca și cea a pr. Gheorghe Calciu, care scria că „România a fost amenințată de cavalerii Apocalipsei internaționale, fiind pe cale de a fi exterminată din istorie”¹⁶, la o analiză mult mai obiectivă, care menține dezbateră la un nivel realist. Unele din acestea au fost o încercare de a atrage atenția asupra faptului că integrarea europeană nu va însemna doar privilegii și bunăstare imediată. Poziția I.P.S. Laurențiu Streza, mitropolitul de la Sibiu, este ilustrativă în acest sens, exprimând rezervele sale în legătură cu integrarea europeană, vorbind despre greutățile pe care țara va trebui să le înfrunte odată cu accesarea în Uniune¹⁷.

Pericolele pentru România care apar ca o consecință a apropierii și direcției țării spre Occident și care sunt menționate de către euro-sceptici, sunt: secularizarea, laicizarea, globalizarea, schimbările negative legate de valorile familiei¹⁸, promovarea pornografiei, avortului și homosexualității sub pretextul apărării drepturilor omului, faptul că religia nu se mai predă în școli¹⁹, invazia sectelor și chiar și neînțelegerile ce pot fi produse de ecumenism.

Cu toate că există și autori care contrazic toate aceste „temeri” (vezi articolul pr. prof. dr. Adrian Gabor, profesor la Facultatea de Teologie Ortodoxă din București²⁰), elemente de discurs de acest tip pot fi găsite ușor în presa religioasă ortodoxă.

Prof. Alexandru Moraru, de la Facultatea de Teologie Ortodoxă din Cluj-Napoca, scria: „libertatea din anii de după 1989 au facilitat invazia sectelor în viața

¹⁶ Apud A. Simion, *op. cit.*, p. 582.

¹⁷ I.P.S. Laurențiu Streza, „Biserica Ortodoxă Română și Uniunea Europeană. Așteptări, speranțe și temeri”, în *Revista Teologică*, serie nouă, an XV (87), 2006, p. 10.

¹⁸ Vezi și un articol al pr. Ionuț Popa referitor la pericolele venite dinspre Statele Unite ale Americii și dinspre societatea occidentală („o modernitate desacralizată”) pentru valorile familiei creștine: I. Popa, „Problema familiei creștine astăzi. Pastorația copiilor, a tinerilor și a bătrânilor”, în *Ortodoxia*, nr. 4, an LVIII, Sept.-Dec. 2007, p. 110-130.

¹⁹ Biserica Ortodoxă Română s-a exprimat împotriva unora din legile emise de guvernul român cu scopul de a alinia legislația românească la cea europeană: spre exemplu legislația pe tema homosexualității, considerată de unii lideri bisericești ca anti-creștină. Pe de altă parte, patriarhul Teoctist și alți ierarhi au avut poziții oficiale constante în care au apărut păstrarea religiei ca disciplină de studiu în școli.

²⁰ Vezi și A. Gabor, „Biserica Ortodoxă Română în Uniunea Europeană: Probleme și perspective”, p. 121-125.

românească, afectând corpul spiritual al Bisericii. Prozelitismul sectelor a acționat liber profitând de unele principii ca: libertatea religioasă, drepturile omului, spiritul de toleranță²¹; „dușmanii Bisericii sprijină cu insistență așa zisele drepturi ale omului, care nu sunt altceva decât o violare violentă a moralei creștine, prin păcate capitale ca: homosexualitatea, pornografia, avortul etc.; Sf. Sinod al Bisericii, clerul, milioanele de credincioși au stat ferm împotriva lor, considerându-le ca păcate ale Sodomei și Gomorei [...] În același timp, promovarea secularizării și globalizării sunt un real pericol pentru creștinătate, amenințând însuși corpul național al popoarelor din lume, tradițiile, obiceiurile și cultura lor”²².

Pr. conf. dr. Ioan Stoica (vice-decan al Facultății de Teologie Ortodoxă din Târgoviște) și pr. drd. Sorin Bute au scris într-un articol comun că „fenomenul globalizării este unul istoric, evoluând cu sau fără obiecțiile noastre, fiind accelerat de factori care sunt independenți de punctul de vedere religios”. Dar el nu va asigura unitatea lumii, și tocmai de aceea este periculos, iar umanitatea trebuie să fie conștientă de aceasta: „noi (românii – n.n.) am trecut deja printr-o experiență forțată de globalizare (comunismul), care a rupt unitatea lumii”²³.

Pr. prof. Ioan Coman scria în 1995: „furia cu care Occidentul și Bisericile și confesiunile creștine occidentale ne invită să devenim asemeni lor este, cel puțin, suspectă [...] civilizație a eudemonismului, a păcatului ridicat la stare de drept al omului, civilizația apuseană pare să fi reușit secularizarea, înghițirea bisericilor și a confesiunilor apusene și își concentrează acum atenția asupra ultimului bastion, Ortodoxia”²⁴.

Se poate observa că legătura dintre „civilizația apuseană” și „Bisericile apusene” este făcută cu ușurință. Dar trebuie să specificăm că printre aceste biserici, atenția principală rămâne, ca întotdeauna, fixată pe Biserica Catolică, oponentul tradițional.

Părintele Petroniu, de la Muntele Athos, are un pronunțat discurs anti-occidental și anti-catolic: „problema unificării europene este mult contestabilă. Ei vor să abolească frontierele, etnicitatea, să amestece totul, să obțină un amestec în care tradițiile, legile și credințele fiecărui popor să dispară [...] sub presiunea acestor mișcări internaționaliste, tendințele naționaliste se ridică peste tot, ca un fel de

²¹ Al. Moraru, *Biserica Ortodoxă Română între anii 1885-2000. Biserică. Națiune. Cultură*, vol. III, tom I, București, 2006, p. 199.

²² *Ibidem*, p. 665-666.

²³ I. Stoica, S. Bute, „Existența, sensul și implicarea conlucrării religiilor la începutul mileniului al III-lea în contextul extinderii Uniunii Europene”, în *Ortodoxia*, 1-2, an LVIII, Ian.-Iun. 2007, p. 195-196.

²⁴ I. Coman, 1995, apud A. Simion, *op. cit.*, p. 583.

reacție a popoarelor menită să apere și să salveze propria lor identitate [...] Catolicii caută să găsească o cale prin care popoarele ortodoxe să admită, pas cu pas, că poziția lor, cea catolică, este cea adevărată”²⁵. Părintele Tomescu insista și el asupra „deviațiilor” catolicilor, susținând că: „prin analiza greșelilor lumii creștine occidentale, noi nu vrem să-i judecăm pe oameni, dar noi dorim să înțelegem unele realități în așa fel încât să fim capabili să menținem ființa spirituală și națională a poporului nostru în situația actuală a Uniunii Europene, pentru că oricine poate vedea pericolul tragic și dureros al erorii și apostaziei din actuala formă subtilă a iconoclasmului promovat în numele drepturilor omului”²⁶.

În alte cazuri, întregul Occident este văzut ca o zonă de spiritualitate post-creștină, ca o societate general secularizată: citându-l pe filozoful american convertit la ortodoxie, Tristram Engelhardt Jr., Elena Rusu scria în studiul său: „o societate care nu mai e demult creștină, ca și Apusul, creștină pe vremuri, este acum post-creștină [...] creștinismul apusean a devenit secular. În sens strict, creștinismul nu mai există”²⁷.

Din punct de vedere al relațiilor inter-confesionale, Biserica Ortodoxă Română a fost foarte activă în dialogul ecumenic și după 1990. Privind direct înspre relația cu Biserica Catolică, vizita papei Ioan Paul II în 1999, în România, este o dovadă incontestabilă a acestei realități. Însă, deschiderea ecumenică poate aduce un pericol și mai mare pentru creștinătate, după cum observa teologul Radu Preda: „sincretismul, lipsa identității, uniformitatea”²⁸. De aceea, ecumenismul poate fi un pericol pentru identitatea ortodoxă a majorității românilor.

Așadar, ce este Europa pentru Ortodoxie? Într-un sens metaforic, prof. Adrian Gabor rezumă: „Europa este pentru Bisericile Ortodoxe o provocare și o oportunitate. Dar, în același timp, un pericol și o șansă”²⁹.

În fața tuturor acestor probleme, Biserica Ortodoxă Română s-a concentrat pe două direcții principale:

1. întărirea poziției Bisericii Ortodoxe Române ca „biserică națională”;
2. apărarea valorilor Tradiției ortodoxe române în interiorul Uniunii Europene.

²⁵ Pr. Petroniu apud A. Simion, *op. cit.*, p. 585.

²⁶ Pr. A. C. Tomescu, „Rolul Bisericii Ortodoxe Române în integrarea europeană a României. Exigențe, probleme și perspective, 2007, în http://www.episcopiacaransebesului.ro/readarticle.php?article_id=34, p. 4.

²⁷ E. Rusu, *op. cit.*, p. 133.

²⁸ Radu Preda, 1994, apud A. Simion, *op. cit.*, p. 579.

²⁹ Adrian Gabor, „Contribuții actuale ale Bisericii Ortodoxe Române”, p. 29.

Prof. pr. Alexandru Moraru (presa ortodoxă repetă în mod natural acest tip de informație) insista asupra faptului că la recensământul din 1992, 86,8% din populație s-a declarat a fi de confesiune ortodoxă și compară acest procentaj cu cel al ateilor din Franța – 60% din populație³⁰. Așadar, concluzia e simplă: românii sunt un popor religios, iar această spiritualitate este exprimată în interiorul ortodoxiei; această situație trebuie să fie păstrată pentru beneficiul națiunii întregi.

În 1994, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a modificat articolul 2 din Statutul de la acea vreme, introducând formula: „Biserica Ortodoxă Română este națională, autocefală și unitară în organizarea ei”³¹. În anul 1996, patriarhul Teoctist a cerut Parlamentului României să adopte o lege care ar fi asigurat Bisericii Ortodoxe statutul oficial de „biserica națională”, protejând-o astfel de pericolul prozelitismului și deznaționalizării – cererea nu a fost aprobată³². Un document al Patriarhiei române din anul 2010, intitulat *Apel pentru Unitatea și Demnitatea Românească*, menționa: „Biserica Ortodoxă Română este biserica poporului român” din interiorul sau din exteriorul granițelor țării³³. Acest ultim aspect este foarte important ținând cont de procesul semnificativ al emigrației românești din ultimii zece de ani.

Istoricul și antropologul Katherine Verdery spunea că Biserica Ortodoxă a încercat să mențină un monopol al ortodoxiei bazându-se pe o relație specială cu statul, aliindu-se inclusiv cu forțele naționaliste care s-au opus influențelor religioase venite dinspre Vest. Domnia sa citează un articol din 1997 al pr. Ilie Cleopa, o figură importantă a Ortodoxiei românești, care spunea: „religii nebunești care abia s-au născut [...]; nu-i urmați pe slujitorii Satanei care vin din Occident cu milioane de dolari [...]; dacă vreți să fiți un fiu al lui Cristos și al României, veți ține de credința dreaptă, ortodoxă, pe care o respectăm de două mii de ani. Dacă nu, nu sunteți fii ai lui Cristos și ai bisericii și nu sunteți nici membru al acestui popor”³⁴. Acest tip de mesaj este anti-occidental și exclude de asemenea și pe cetățenii non-ortodocși din națiunea română. Pe de altă parte, ierarhii ortodocși, și patriarhul Teoctist însuși, contestau ideea că Biserica Ortodoxă Română ar fi una naționalistă.

Este vorba despre frica de pierdere a identității în noul context politic, economic și cultural creat de Uniunea Europeană – de aceea autori ortodocși (ca și

³⁰ Al. Moraru, *op. cit.*, p. 192.

³¹ A. Simion, *op. cit.*, p. 568.

³² *Ibidem*, p. 560-561.

³³ http://www.patriarhia.ro/_upload/documente/12659590116712358431.pdf, p. 1.

³⁴ Katherine Verdery apud A. Simion, *op. cit.*, p. 561.

Ion Bia, spre exemplu) insistă pe legătura interioară dintre credința ortodoxă și popor, considerat a se fi născut creștin și supraviețuind în timpul greutăților istorice numai datorită suportului oferit în mod constant de Biserica Ortodoxă. Ion Bia se concentrează asupra conceptului de biserică locală: „geniul Ortodoxiei constă în faptul că o biserică locală este atât de legată de o națiune particulară încât acestea se identifică una cu alta într-o simfonie”³⁵. Dar Tradiția Bisericii din primul mileniu dovedește că Ortodoxia se poate adapta, evolua, fi creativă în interiorul lumii „universale” așa cum își propune Uniunea Europeană să creeze. Aceasta este o perspectivă optimistă prezentă în unele articole. De exemplu, cel al pr. Valentin Ilie, care susținea că adevărata problemă legată de integrarea europeană a României din perspectiva Bisericii este raportul dintre Biserica locală și Biserica universală, aflate în interiorul unei Europe unite; dar, Tradiția dovedește că Ortodoxia a putut mereu să găsească pozițiile potrivite în interiorul binomului local – universal³⁶.

Așadar, așa cum spunea prof. Dumitru Radu citându-l pe patriarhul Bartolomeu al Constantinopolului, numele de „Europa” nu poate fi asociat doar cu Europa de Vest, iar aceasta nu poate fi prezentată ca deținătoare a elementelor „bune” de civilizație. Ortodoxia nu este incompatibilă cu democrația și cu integrarea europeană: „această integrare va fi de asemenea o șansă pentru Europa și pentru civilizația apuseană de a rupe anumite blocaje spirituale prin întoarcerea la rădăcinile autentice de dinainte de Marea Schizmă din 1054”. Extinderea europeană se face în funcție de motivațiile economice și politice și nu după criteriile religioase. „Ortodoxia nu are interesul să promoveze dezbinarea, dimpotrivă, ea promovează unitatea și comuniune acelor două părți ale Europei. Ea cere doar ca țările tradițional ortodoxe, sau cu o majoritate ortodoxă, să-și păstreze spiritualitatea ortodoxă într-o deschidere ecumenică față de Biserica Romano-Catolică și față de Bisericile Protestante”³⁷.

În principiu, cele două perspective principale (Vestul ca un oponent din punct de vedere confesional și ca un model din punct de vedere cultural), prezentate la începutul acestui studiu, au rămas o constantă în anii ce au urmat căderii regimului comunist și sunt foarte prezente în dezbaterile publice din România în contextul integrării țării în Uniunea Europeană. Desigur, din perspectiva confesională, pentru Biserica Ortodoxă Română, Occidentul a devenit între timp un partener în dialogul

³⁵ I. Bria, 1995, apud A. Simion, *op. cit.*, p. 563.

³⁶ Pr. V. Ilie, „The Orthodox Church and the European Integration”, în *Bărăganul ortodox*, <http://www.crestinortodox.ro/editoriale/biserica-ortodoxa-integrarea-europeana-69985.html>

³⁷ D. Radu, *op. cit.*, p. 248-249.

ecumenic. Acest fapt nu a dus la o eliminare a elementelor de alteritate prezentate printr-o terminologie specifică și o serie de imagini în discursul identitar ortodox contemporan. În vreme ce, din perspectiva culturală, Biserica Ortodoxă Română și-a asumat rolul de protector al valorilor românești tradiționale, ale valorilor culturilor naționale, amenințate de pierderea propriei identități în interiorul curentelor occidentale uniformizatoare, ofensive și purtătoare uneori de non-valori.

Biserica Ortodoxă Română nu s-a exprimat în mod oficial împotriva integrării României în Uniunea Europeană; dimpotrivă, și-a manifestat public suportul pentru acest proces, văzut ca o soluție pentru a ridica țara la standardele de dezvoltare economică și politică a statelor din vestul Europei. Dar, a susținut un anumit tip de integrare, care ar permite statelor naționale să-și mențină propria identitate și propria bogăție culturală, considerate de Biserica Ortodoxă Română ca elemente de valoare adăugată pentru identitatea europeană.

În acest context, discursul Bisericii Ortodoxe Române a criticat în mod deschis valorile culturale provenite din Occident, dar considerate a fi periculoase, care au invadat recent mai mult decât oricând societatea românească, ce are nevoie să fie apărată. Acest tip de discurs este elaborat încă o dată în interiorul binomului „universal – local”, care își găsește locul în mijlocul atâtor dispute dintre Apus și Răsărit, dezvoltat din perspectiva ecleziologică, dar și din cea culturală.

O ultimă observație ar fi aceea a unui discurs în continuitate, în durată lungă. Integrarea europeană a României a oferit contextul în care temele tradiționale ale discursului identitar ortodox au fost reluate. Au fost nuanțate, adaptate la provocările noi ale ultimilor ani ai secolului XX, dar, în esență, nu tocmai noi. Tema Ortodoxiei ca biserica națiunii, ca apărătoarea ființei naționale datează din perioada modernă; discursul de alteritate cu Biserica Catolică este prezent în spațiul românesc încă din secolul XVII; tema Occidentului ca și sursă a pericolelor morale și a ateismului și indiferentismului a fost o constantă în toată perioada interbelică, legată, evident, de cea a Ortodoxiei românești ca un bastion al adevăratelor valori creștine. Biserica Ortodoxă Română a susținut și în ultimele decenii ale secolului XIX și în perioada interbelică direcția pro-occidentală a dezvoltării României, așa cum a susținut și procesul de integrare europeană. Dar a atras atenția asupra ceea ce a interpretat ca un atac asupra propriei zone de influență: un tipic al spiritualității românești considerat un adevărat model protector al principiilor evanghelice. Anii 2000, au readus în față o adevărată sinteză a temelor tipice discursului identitar ortodox dezvoltat din secolul XVII încoace.